

Nr 16

Utlåtande i anledning av motioner om rätt till en längre sammanhängande ledighet från arbete.

Andra lagutskottet har behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 852 av herr *Dahlén m.fl.* samt II: 1025 av fru *Nettelbrandt m.fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning rörande möjligheterna att inom ramen för den allmänna försäkringen eller annorledes ge enskilda individer rätt att under den aktiva levnadsperioden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsperioder.»

Vissa bestämmelser beträffande semester och annan ledighet, m. m.

Enligt 1963 års semesterlag äger arbetstagare på grund av det arbete, som han under ett kalenderår (kvalifikationsår) utfört för arbetsgivarens räkning, rätt att av denne erhålla semester. Överenskommelse kan träffas om att annan tidsperiod av samma längd skall gälla som kvalifikationsår. Semestern skall utgå under året näst efter kvalifikationsåret men får efter överenskommelse åtnjutas tidigare. Går året för semestern till ända utan att arbetsgivaren berett arbetstagaren den semester, vartill han varit berättigad kan arbetstagaren inte kräva ut semester. Han erhåller emellertid rätt till ersättning för den förlorade semestern med belopp, motsvarande den lön han skulle åtnjutit under semestern. Fråga om skadestånd kan även uppkomma. Semestern utgör enligt semesterlagen i allmänhet fyra veckor per år. För vissa arbetstagare med radiologiskt arbete är semestern enligt en särskild lag sex veckor.

På det statliga området meddelas i 10 kap. av *allmänna avlöningsavtalet för statliga och vissa andra tjänstemän (AST)* bestämmelser om semester och semesterersättning. Antalet semesterdagar varierar enligt huvudregeln mellan 24 och 40 dagar. I allmänhet räknas inte söndagar som semesterdagar. Den statlige arbetsgivaren bestämmer semesterns förläggning med hänsyn till göromålsens behöriga gång och under hänsynstagande i möjligaste mån till tjänstemannens önskemål. Om semestern, som på detta område i regel skall utgå under kvalifikationsåret, på grund av tjänstgöringsförhållandena ej kunnat utfås under kvalifikationsåret eller arbetsgivaren finner skäl medge det, må semestern åtnjutas under tiden den 1 januari—den 31 maj året därefter. Således finnes viss möjlighet för en statstjänsteman,

som under ett helt år avstår från semester, att under påföljande år åtnjuta en relativt lång sammanhängande ledighet, nämligen om han under detta år bereds tillfälle att i en följd taga ut semester för båda åren.

Enligt AST har ordinarie, extra ordinarie och — i vissa fall — extra tjänsteman möjlighet att i vissa fall helt eller delvis bibehålla lönen under tjänstledighet för *enskild angelägenhet*. I detta hänseende må nämnas, att tjänsteman, som beviljas tjänstledighet för studier, äger rätt till lön med B-avdrag sammanlagt 240 dagar under loppet av tio på varandra följande kalenderår, om arbetsgivaren finner studierna angelägna från tjänstesynpunkt. Om studierna av arbetsgivaren prövas vara synnerligen betydelsefulla från tjänstesynpunkt eller fråga är om utbildningskurs vid verket skall dock full lön utgå. I förevarande hänseende finns specialbestämmelser inom ett flertal områden, bl. a. undervisningsområdet.

Här må även nämnas att universitetslärare i viss utsträckning kan befrias från tjänstgöringsskyldighet för att vederbörande skall få tillfälle till vetenskapligt arbete. Således må *professor* och *laborator* erhålla befrielse helt eller delvis från övriga tjänstegöromål, som åligger honom, om han på grund av dessa icke kan medhinna visst forskningsarbete av väsentlig betydelse för ämne, som hans tjänst omfattar. Befrielse från övriga tjänstegöromål får dock omfatta sammanlagt högst en termin under varje period av fem år (71 § första stycket 2 e) och 72 § universitetsstadgan, SFS 1964: 461).

Tidigare riksdagsbehandling

Vid 1966 års riksdag behandlades två likalydande motioner, I: 14 och II: 29, i vilka framställdes samma yrkande som i de i detta utlåtande behandlade motionerna. 1966 års motioner blev föremål för en omfattande remissbehandling. Yttranden avgavs av arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet.

Flera av remissinstanserna var positiva till eller visade intresse för den i motionerna framförda tankegången om införandet av någon form av sabbatsledighet på den svenska arbetsmarknaden. Däremot ställde sig flertalet av nämnda instanser avvisande till den av motionärerna begärda utredningen. Såsom grund för denna inställning åberopades i flera fall, nämligen av *SACO* och *SR*, att frågan borde lösas avtalsvägen. Även *TCO* ansåg, att de frågor som i sammanhanget främst borde uppmärksammas var av sådan karaktär, att de i första hand borde prövas av arbetsmarknadens parter och att frågan om eventuella ändringar i det allmänna socialförsäkrings-systemet i avvaktan härpå inte krävde några särskilda åtgärder; huruvida den kommande utvecklingen kunde motivera statliga åtgärder beträffande

den aktuella frågan kunde vid tiden för yttrandet inte förutses. De tre *kommunförbunden* ansåg under hänvisning till bl. a. samhällsekonomiska och arbetsmarknadspolitiska synpunkter, att skäl ej förelåg att företaga utredning om sabbatsår. *SAF* uttalade att några bärande skäl för den begärda utredningen icke förebragts medan *LO* på i yttrandet anförda skäl fann, att de i motionerna redovisade motiven och kraven för sabbatsledighet inte kunde ligga till grund för en utredning. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhöll, att många olika skäl kunde anföras för en större flexibilitet i såväl fördelningen av arbetstiden under den aktiva tiden som dennas längd. Styrelsen ansåg, att hithörande spörsmål förtjänade uppmärksamhet vid diskussionen bl. a. av utformningen av den allmänna försäkringen.

Remissyttrandena har redovisats — i princip i sin helhet — i andra lagutskottets utlåtande nr 73 år 1966. I utlåtandet har även lämnats vissa uppgifter rörande sabbatsledighet i andra länder.

Andra lagutskottet anförde i nämnda av riksdagen godkända utlåtande — efter att i korthet ha redogjort för remissmyndigheternas ställningstagande — följande.

Om arbetsgivare och arbetstagare skulle finna det önskvärt och lämpligt att arbetstagare beredes längre ledighet för fortbildning eller för annat ändamål torde detta enligt utskottets mening som hittills kunna lösas genom överenskommelser. Med hänsyn härtill och till den inställning som flertalet remissinstanser tagit i fråga om motionärernas förslag bör motionerna icke föranleda någon riksdagens åtgärd.

Även vid föregående års riksdag väcktes motioner med i stort sett samma yrkande som det nu förevarande. I sitt av riksdagen godkända *utlåtande nr 8* refererade *andra lagutskottet* sitt ovannämnda yttrande från år 1966 och anförde vidare:

Utskottet vidhåller sin uppfattning, att det inte finns anledning att hemställa om en sådan utredning rörande sabbatsledighet som motionärerna avser. Utöver de tidigare anförda skälen kan tilläggas, att ett allmänt genomförande av sabbatsledighet i den omfattning som motionerna syftar till uppenbarligen skulle medföra mycket höga kostnader och att vid en jämförelse med andra aktuella reformkrav införandet av en allmän sådan ledighet måste bedömas som mindre angelägen.

Till båda utskottsutlåtandena fogades utförligt motiverade reservationer.

Utskottet

I förevarande motioner hemställs om utredning av möjligheterna att bereda enskilda rätt att under den aktiva levnadsperioden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsperioder. En sådan utredning bör i första hand avse frågan vilken funktion en sådan ledighet skall fylla för olika grupper och olika individer samt för vilka tidsperioder av en

människas liv behovet av sammanhängande ledighet kan vara på olika sätt motiverat. En annan huvudfråga bör gälla de praktiska och ekonomiska problem som är förknippade med ett sabbatsår. Enligt motionärernas mening bör det bl. a. undersökas om frågan kan lösas inom ramen för den allmänna försäkringen.

Motioner med samma innebörd avslogs av såväl 1966 års som föregående års riksdag. De vid förstnämnda tillfället väckta motionerna blev föremål för en omfattande remissbehandling. Även om vissa av remissinstanserna visade positivt intresse för frågan ställde sig flertalet avvisande till en utredning om införande av sabbatsledighet. Från flera arbetstagarorganisationer anfördes, att frågan borde lösas avtalsvägen. Andra lagutskottet avstyrkte för sin del motionerna. Vid behandlingen av motionerna föregående år anförde utskottet, att ett allmänt genomförande av sabbatsledighet i den omfattning som motionerna syftade till uppenbarligen skulle medföra mycket höga kostnader och att vid en jämförelse med andra aktuella reformkrav införandet av en allmän sådan ledighet måste bedömas som mindre angelägen.

Sedan förra årets riksdagsbehandling har ingenting inträffat som ger anledning till ändrat ställningstagande från utskottets sida. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna och hemställer,

att motionerna I: 852 och II: 1025 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 mars 1970

På andra lagutskottets vägnar:

RUTH HAMRIN-THORELL

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: fru Hamrin-Thorell (fp), herrar Lars Larsson (s), Dahlberg (s), Hübinette (m), Ivar Andersson (s)*, fru Grethe Lundblad (s), herr Axelson (fp) och fröken Pehrsson (cp)*;

från andra kammaren: fröken Sandell (s), herr Fredriksson (s), fru Sigurdson (s), herr Gadd (s), fru Nilsson (cp), herr Aldén (s), fru Fränkel (fp) och herr Åkerlind (m).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fru *Hamrin-Thorell* (fp), herr *Axelson* (fp) och fru *Fränkel* (fp), vilka ansett

dels att det avsnitt i utskottets yttrande, som börjar på s. 4 med orden

»Motioner med» och slutar på samma sida med orden »och hemställer», bort ersättas med text av följande lydelse:

»I likhet med vad flera remissinstanser framhöll år 1966 i yttrande över motioner med i huvudsak samma innehåll som de aktuella anser utskottet att frågan om möjligheter för enskilda individer att under den aktiva tiden erhålla en längre sammanhängande ledighet från sitt ordinarie arbete än den semestern utgör — en s. k. sabbatsledighet — är av stort intresse. Bland annat det hårt uppskruvade tempo som nutidsmänniskan lever i och som alltför ofta resulterar i besvärande stressåkommor gör det önskvärt att åtminstone någon gång under den aktiva perioden få komma i åtnjutande av sådan ledighet. Vuxenutbildningen har också kommit in i bilden på ett nytt sätt. Det förefaller som om växlande perioder av vidareutbildning och yrkesarbete kommer att bli en alltmer vanlig rytm för många inom arbetslivet. De som avbryter sitt arbete för att ägna sig åt studier kommer att känna ett starkt behov av ekonomisk trygghet för studiernas genomförande och av garantier att få återvända till sitt föregående arbete.

Utskottet vill här framhålla, att man inom allt flera länder — via överenskommelser mellan arbetsmarknadsparterna eller eljest — infört möjligheter till långledighet av här åsyftat slag. Dessa utländska erfarenheter manar enligt utskottets mening till efterföljd.

Åtskilliga problem uppstår emellertid i samband med införandet av sådan sammanhängande ledighet. Utskottet vill framför allt peka på de samhällsekonomiska aspekterna, som är svåra att överblicka. Den torde knappast kunna bli aktuell i större utsträckning förrän näringslivet anpassat sig efter den i år antagna sänkningen av arbetstiden. Men även om en viss arbetstid skulle gå förlorad, bör rekreation och utbildning kunna få positiva verkningar på arbetsprestationernas kvantitet och kvalitet. Beträffande en hel del befattningshavare, i synnerhet sådana med specialistfunktion eller i nyckelposition, kan sannolikt uppstå svårigheter att anskaffa ersättare under ledighetsperioden. Härtill måste hänsyn tas. Finansieringen av långledigheten kan tänkas ske på flera olika sätt. Motionärerna anser att det bl. a. bör övervägas att inordna denna i socialförsäkringssystemet. Eventuellt kan den aktiva tiden individuellt regleras med hänsyn till utnyttjad långledighet. Det kan inte komma i fråga att genom lagstiftning pålägga företagen att utan vidare bära en extra kostnad. Men frågan om eventuella försäkringsavgifter kan bli föremål för förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Det är möjligt att vissa grupper av löntagare är mera intresserade än andra av en uppgörelse av detta slag och därmed förenade uppoffringar för att få tillfälle till en längre ledighet från sin ordinarie sysselsättning. Enligt utskottets mening bör alla dessa frågor av praktiskt och organisatoriskt slag utredas.

Det vore enligt utskottets mening beklagligt om man lät frågeställning-

ar, som inte är omedelbart aktuella och vid första anblicken kan förefalla svårlösliga, förhindra en närmare undersökning av möjligheterna att genomföra en reform som för många människor kan te sig som ett betydelsefullt inslag i en framtida standardhöjning när ekonomiska och administrativa förutsättningar därför föreligger. Utskottet förordar av denna anledning att den av motionärerna begärda utredningen kommer till stånd.

Även om frågan om beredande av möjlighet till längre sammanhängande ledighet kan bli en förhandlingsfråga mellan arbetsmarknadens parter, anser utskottet — bland annat med hänsyn till de samhällsekonomiska verkningarna och den eventuella inordningen i socialförsäkringssystemet — det angeläget att frågan utredes genom samhällets försorg — som många gånger tidigare skett i andra fall.

Slutligen vill utskottet betona att frågan om införande av långledigheter får ses på lång sikt. Den kan dock komma att få den största betydelse för medborgarna och har framtiden för sig. I vårt samhälle där genom en fortgående effektivitetshöjning inom det ekonomiska livet och samhällslivet i övrigt bättre levnadsvillkor för människorna ter sig möjliga årtionde efter årtionde bör man nu anlägga ett vidare perspektiv. Utskottet förordar alltså att den av motionärerna föreslagna utredningen kommer till stånd.»

dels att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen med bifall till motionerna I: 852 och II: 1025 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående möjligheterna att inom ramen för den allmänna försäkringen eller annorledes ge enskilda individer rätt att under den aktiva levnadsperioden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsperioder.»